

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.14, april 2019

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Kirsten Vad

Tilsyn ved cand.theol., adj. professor (i dansk salme- og kirkehistorie) Jørgen Kjærgaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

Morgensange

ved Else Riisager

Indhold

- 1 Udgivelsen
- 2 Baggrunden for Morgensange
 - 2.1 Carl Mariboers skole
 - 2.2 Det fælles trosgrundlag
 - 2.3 Grundtvigs indfaldsvinkler
 - 2.4 Grundtvig og Mariboe
- 3 Morgensange
- 4 Senere anvendelse
- 5 Anvendt litteratur

1 Udgivelsen

Morgensange er en lille folder, hvor “Löft dig, Sjæl, paa Lysets Vinger”, “Udrundne er de gamle Dage” og “Morgen-Hanen atter goel” er trykt på to blade. De enkelte sange er forsynet med melodihenvisninger til salmemelodier, der var i brug i første halvdel af 1800-tallet, men derudover er folderen hverken udstyret med trykkested, udgiver, trykkeår eller forfatter.

At det var Grundtvig, der havde digtet de tre korte sange, kom ud til en bredere offentlighed i 1837, da hans navn stod under et genoptryk i *Udvalg af Danske Psalmer* (3. udg., nr. 24-26). I 1853 blev det meddelt, at sangene var digtede “efter Opfordring af en fortjent Skolebestyrer i Kjøbenhavn” (*Dansk Kirketidende*, 20. februar, sp. 113). Endelig oplyste Svend Grundtvig i 1885, at sangene var skrevet og trykt “til Brug i den af Professor Karl Mariboe 1833 grundede [dvs. grundlagte] Realskole”, og han angav, at førstetrykket af *Morgensange* stammede fra 1833 (*Poetiske Skrifter*, bind 5, s. 536 f.).

Læs mere

Ifølge mundtlige kilder skulle "Udrundne er de gamle Dage" oprindeligt være skrevet til en jødisk begravelse (se Thaning 1963, bind 3, s. 609; Bugge 1965, s. 289, note 16).

2 Baggrunden for *Morgensange*

2.1 Carl Mariboers skole

I september 1831 havde Carl Mariboe fået tilladelse til at oprette en privat realskole for drenge i København. Realskolerne tilbød i almindelighed en undervisning, der byggede oven på de grundlæggende skolekundskaber, og i modsætning til latinskolerne satsede de på moderne sprog og naturfag (Larsen mfl. 2013, s. 120). Mariboe, der oprindeligt var uddannet inden for handel samt var translator i engelsk, tysk og fransk, havde gode teoretiske og praktiske erfaringer som lærer. Skolen åbnede 1. juli 1833 med lokaler i Nørregade 231 og havde i begyndelsen otte elever, men voksede til at blive "en af de stærkest besøgte Skoler i København" (Nørgaard 1933, s. 231 f.).

Mariboe var af jødisk slægt, og det var et særkende for skolen, at den var åben for børn af forskellig religion, og at den havde både jødiske og kristne elever. Fællestræk for disse religioner bidrog til et værdigrundlag for skolen, som blandt andet kunne komme til udtryk i samlende aktiviteter som morgensang for hele skolen. Selv om skolen som sådan var konfessionsløs, betød det ikke, at den ikke tilbød religionsundervisning. De kristne børn, der var fødte medlemmer af statskirken, havde særundervisning i religion efter Nicolai Edinger Balles *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion* (1791), der ifølge skolelovgivningen var et centralt lærebogsmateriale og tjente som grundlag for konfirmationen (se Bugge 1965, s. 292; Larsen mfl. 2013, s. 199 f.). På samme måde som de kristne unge skulle bestå en prøve i kristendom ved konfirmationen for at få borgerlige rettigheder, gjaldt noget tilsvarende for de jødiske unge. Idet folk af jødisk tro havde haft visse borgerlige rettigheder siden 1814, skulle de unge aflægge en prøve i jødedom ud fra en autoriseret lærebog (Larsen mfl. 2013, s. 138-141; Lausten 2012, s. 154-156). Om Mariboers skole også havde særundervisning for de jødiske børn og unge vides ikke.

2.2 Det fælles trosgrundlag

Både jødedom og kristendom har Det Gamle Testamente som grundlag. For jødedommen rummer skriftet erindring om det jødiske folks historie, ligesom det er en del af formidlingen af Guds lov, der skal vejlede menneskene i deres liv. I kristendommen er Det Gamle Testamente traditionelt blevet betragtet ud fra en nytestamentlig synsvinkel og i hovedsagen som indledningen til den egentlige åbenbaring i Det Nye Testamente. Som gennemgående hovedtræk tror man i begge religioner på én almægtig Gud som skaberen og opretholderen af det skabte. Mennesket består af en enhed af sjæl og legeme og med livsånde indblæst af Gud. Ligesom Gud dømmes retfærdigt, men også viser nåde og omsorg for sit udvalgte folk, israelitterne, beskytter Guds forsyn de kristne. Begge religioner er ligeledes enige om at se historien som et lineært tidsforløb. Men hvor de kristne tror på et eskatologisk liv efter døden gennem Jesu Kristi dom og frelsergerning, kan jøderne have en

forestilling om en fremtidig skelsættende begivenhed, hvor Messias vil komme og skabe fred. Enkelte jødiske sekter kan dog også tro på opstandelse efter døden (jf. f.eks. Ringgren & Ström 1978, s. 75 f. og 83).

2.3 Grundtvigs indfaldsvinkler

Skabelsessynet og dele af historiesynet, der er fælles for jøde- og kristendom, indgår i det, der inden for Grundtvigforskningen er kendt under betegnelsen 'den mosaisk-kristelige grundanskuelse', som Grundtvig i indledningen til *Nordens Mythologi* mente, var "den *eneste ægte Grund-Anskuelse af Menneske-Livet*" (Grundtvig 1832, s. 13 f.). Han anså mennesket for at være

en magelös, underfuld Skabning, i hvem guddommelige Kræfter skal kundgiöre, udvikle og klare sig [dvs. blive klarere] gennem tusinde Slægter, som et Guddommeligt Experiment, der viser, hvordan Aand og Stöv kan gennemtrænge hinanden, og forklares [dvs. oplyses; herliggøres] i en fælles guddommelig Bevidsthed (1832, s. 26).

Som et led i Grundtvigs afklaring af sin 'kirkelige anskuelse' var han i 1832 nået frem til, at han som kristen kunne samarbejde med folk 'af ånd' om almen undervisning og dannelse af børn og unge (se uddybende i Bugge 1965, s. 257-259). Selv om Grundtvigs argumentation i *Nordens Mythologi* ikke specielt drejede sig om jøder, kunne han dog skrive:

Ja, Christen eller Hedning, Tyrk eller Jöde, ethvert Menneske, der bliver sig sin aandige Natur bevidst, er sig selv en saa vidunderlig Gaade, at han stöder visselig Intet fra sig blot *fordi* det er underligt, og synes uforklarligt, som han selv, nei, det Underlige [dvs. underfulde; mærkværdige] drager ham tvertimod næsten uimodstaaelig til sig, fordi det i Grunden ligner ham, og fordi han venter deri at finde sin Gaades Lösning, hvad han umulig kan vente af hvad han som ingen Ting kan gennemskue (1832, s. 13).

Grundtvig mente endvidere, at der burde være religionsfrihed i kristne stater, hvad der efter hans opfattelse blandt andet ville fremme ærlighed og trofasthed over for staten (Grundtvig 1827, s. 159). Han var ligeledes tilhænger af, at borgerlige rettigheder ikke skulle erhverves i forbindelse med religiøse ceremonier som konfirmationen, men skulle opnås gennem en borgerlig konfirmation (s. 156 f.).

2.4 Grundtvig og Mariboe

Grundtvig og Mariboe havde flere fælles interesser, blandt andet var de tilhængere af andre undervisningsformer for børn og unge end den traditionelle, kateketiske udenadslæren, og de var begge optaget af engelsk sprog, kultur og samfundsforhold. Senest fra 1829 kendte de hinanden personligt. Da Grundtvig var på sin første Englandsrejse i 1829, gav han i et brev sin kone Lise det ærinde at hilse Mariboe. Hun skulle meddele ham, at Grundtvig ikke var i stand til at udføre en opgave, som Mariboe havde bedt ham om (brev til Lise Grundtvig, London, den 8. juli 1829; Grundtvig 1920, s. 36). Knud Eyvin Bugge antager, at Grundtvig skulle undersøge, hvordan den såkaldte indbyrdes undervisning foregik i praksis i store skoler i London, og at Mariboe herigennem har vækket Grundtvigs positive interesse for denne form for pædagogik (Bugge 1965, s. 291 f.). Ligeledes er det nærliggende at forestille sig, at Mariboe inden afrejsen har vejledt Grundtvig i hans tilegnelse af det engelske sprog. Mariboe havde tidligere opholdt sig flere år i England og udgav fra 1829 flere

lærebøger i engelsk, som Grundtvig benyttede (Toldberg 1946, s. 32; se uddybende om Mariboers og Grundtvigs forhold i Bugge 1965, s. 287-293).

3 *Morgensange*

I Grundtvigforskningen er Mariboers skole ofte betegnet som konfessionsløs (f.eks. *Bibliografien*, bind 1, s. 298), hvad der ud fra en nutidig tankegang kan forveksles med ikke-religiøs. Grundtvigs *Morgensange* til skolen indeholder imidlertid tydelige religiøse forestillinger foruden at hylde værdier, der kan indgå i en almen dannelse.

Under et handler de tre sange om skabelsen, historien og ungdommen, og de kan karakteriseres som en tak til Gud for livet, menneskehedens historie og skolen. Sangene indeholder en forestilling om Gud som skaber, opretholder og som den, der giver forsyn. I “Löft dig, Sjæl, paa Lysets Vinger” er skabelsessynet særligt iøjefaldende (jf. f.eks. strofe 2,1-2), mens Gud, opfattet som opretholder af det skabte, træder klart frem i “Udrundne er de gamle Dage” (jf. strofe 1,6 og strofe 2). I “Morgen-Hanen atter goel” peges der igen på skaberen, som opretholder, men også som den, der yder omsorg ved at velsigne “Livets Skole” (strofe 1,7-8). Guds forsyn italesættes tydeligst i “Udrundne er de gamle Dage” (strofe 2,5-6).

I alle sangene lovprises og takkes Gud. Det sker i “Löft dig, Sjæl, paa Lysets Vinger” (strofe 1) og i “Udrundne er de gamle Dage” (strofe 1,5-6). I “Morgen-Hanen atter goel” opfordres der til, at det kollektive ‘vi’s liv bliver levet, så det i sig selv bliver en tak og lovprisning af skaberen (især strofe 1,3-5 og strofe 3,4).

Sangene indeholder flere eksempler på almene erfaringer, der ikke er specielt religiøse. Det kollektive ‘vi’ opildnes til at arbejde og gøre gavn, da ingen ved, hvornår den enkelte skal dø, og da arbejdet nok skal give gode levevilkår (“Morgen-Hanen atter goel”, strofe 2,3-8). Tilsvarende almenmenneskelige erfaringer kan læses ud af “Udrundne er de gamle Dage”. Det ene slægtled afløser det andet i menneskets fortsatte historie, og det enkelte menneskes liv bevares og videreføres i efterkommerne som minder (strofe 2). Men det almene kan også forstås i en religiøs sammenhæng. Ved “Morgen-Hanen atter goel” betones det, at dagen er “skabt” (strofe 2,1; jf. 1 Mos 1,3-5 og Joh 9,4). Det vil sige, at strofen både henviser til et jødisk og et kristent univers. I “Udrundne er de gamle Dage” kan Guds forsyn gennem slægternes historie sættes ind i både en jødisk og en kristen kontekst (jf. strofe 2,5-6). Når der i sangens tredje strofe opfordres til at kæmpe imod døden, kan det opfattes som en almen leveregel. Men idet strofens sidste linjer påstår, at døden kan overvindes, peger sangen hen på et opstandelseshåb, der primært er kristent. Den sammenhæng, *Morgensange* indgår i, er således meget afgørende for forståelsen og brugen af de enkelte sange.

Læs mere

For yderligere oplysninger om de enkelte morgensange kan der henvises til Hansen 1937-1966, bind 1, s. 184-187; specielt angående “Udrundne er de gamle Dage” desuden til Geismar 1925, s. 90-99, og Kjærgaard 2008, s. 384.

4 Senere anvendelse

De tre morgensange blev ikke genudgivet af Grundtvig selv i hans levetid, men kom med i fjerde bind af *Salmer og aandelige Sange*, der indeholdt udgivelser til *Kristen-Livet i Salme-Sang* (1875). Her blev de sammen med andre sange trykt under overskriften "Morgen og Aften" som nr. 248-250.

I 1866 blev sangene optaget i *Digte og Sange for Danske Højskoler*, der var en forløber for *Højskolesangbogen*, og det berettes, at "fra da af har de hørt til de mest brugte og højest skattede paa vore Højskoler" (Nørgaard 1933, s. 265). "Udrundne er de gamle Dage" har ligeledes fundet indpas i de to sidste, autoriserede salmebøger, henholdsvis i *Den Danske Salmebog* fra 1953 som nr. 344 og i salmebogen fra 2002 som nr. 386.

5 Anvendt litteratur

- Balle, Nicolai Edinger (1791) *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler*. København.
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Bugge, Knud Eyvin (1965) *Skolen for Livet. Studier over N.F.S. Grundtvigs pædagogiske tanker*. København.
- *Dansk Kirketidende* (1853), bind 8, nr. 385, 20. februar, udg. af Theodor Fenger & C.J. Brandt. København.
- *Den Danske Salmebog* (1953). København.
- *Den Danske Salmebog* (2002). København.
- Geismar, Oscar (1925) *Den evige Sang*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8, s. 28-59 og s. 136-171. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1875) *Salmer og aandelige Sange*, bind 1-5; bind 4: *Kristen-Livet i Salme-Sang*, udg. J. Kristian Madsen. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1880-1930) *N.F.S. Grundtvigs Poetiske Skrifter*, bind 1-9, udg. Svend Grundtvig & Georg Christensen. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1920) *N.F.S. Grundtvigs Breve til hans Hustru under Englandsrejserne 1829-1831. Udgivne af deres Børnebørn*. København.
- Hansen, Uffe (1937-1966) *Grundtvigs Salmedigtning. Dens Historie og Indhold*, bind 1-3. Odense og København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.

- Kjærgaard, Jørgen (2008) *Salmehåndbog*, bind 1-2; bind 2: *Salmekommentarer – til salmerne i Den Danske Salmebog 2002*. København.
- Køster, Kristian & Ludvig Schrøder (1866) *Digte og Sange for Danske Højskoler. Tillæg til Køsters 100 Danske Sange*. København.
- Larsen, Christian; Erik Nørr & Pernille Sonne (2013) *Da skolen tog form 1780-1850*; bind 2 i *Dansk skolehistorie. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år* (2013-2015) red. Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith, bind 1-5. Aarhus.
- Lausten, Martin Schwarz (2012) *Jøder og kristne i Danmark. Fra middelalderen til nyere tid*. København.
- Müller, Ludvig Christian (1837) *Udvalg af Danske Psalmer*, 3. udg. [1831]. København.
- Nørgaard, Frederik (1933) "N.F.S. Grundtvig og Professor Carl Mariboë" i *Højskolebladet 1933. Tidende for Folkeoplysning*, årg. 78, nr. 17, 28. april, s. 231 f., og nr. 19, 12. maj, s. 264-266. Kolding.
- Ringgren, Helmer & Åke V. Ström (1978) *Religionerna i historia och nutid*, 7. udg. [1957]. Stockholm.
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*, bind 1-3. København.
- Toldberg, Helge (1946) *Grundtvig som filolog*. København.